

## مطالعات پشتیبان

۴-۴ راهنمای انجام مرحله چشم انداز سازی در طراحی شهری

## چشم انداز شهر / محله

پیشنهاد یک چارچوب مفهومی برای صورت بندی بیانیه چشم انداز

کوروش گلکار

این مقاله در نشریه علمی-پژوهشی هنرهای زیبا شماره ۲۴، سال ۱۳۸۴-صص ۳۶-۲۵ انتشار یافته است.

اهمیت چشم انداز و چشم انداز سازی در تعیین سرنوشت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهرها و محلات به گونه ای است که می توان آن را به مثابه «قلب» فرایند برنامه ریزی و طراحی شهری راهبردی محسوب نمود. در وضعیت کنونی، یعنی در عصر جهانی شدن و تشدید رقابت شهرها که بر سر کسب سهم بیشتری از ثروتها، استعدادها و درخشان و جلب توجه جامعه بین المللی صورت می گیرد امر تدوین و اجرای چشم انداز برای شهرها دیگر نه یک «انتخاب» بلکه به یک «ضرورت» بدل شده است. مرور ادبیات موضوع نشان می دهد که در زمینه فرایند چشم انداز سازی مدل های گوناگونی وجود دارد و در زمینه تأمین مشارکت مردم و استخراج چشم انداز مشترک نیز تکنیک های متنوعی در دسترس است. با این وجود بررسی ها نشان می دهد که در مورد شیوه صورت بندی «بیانیه چشم انداز» خلاء قابل توجهی وجود دارد. اگر چه برخی از منابع به پاره ای از ویژگی های یک بیانیه «خوب» چشم انداز اشاره داشته اند، معهذ این موضوع هنوز به صراحت و عمق لازم مورد بحث قرار نگرفته و مدل جامعی که متکی بر پایه های نظری پذیرفته شده ای باشد در خصوص شیوه صورت بندی بیانیه چشم انداز ارائه نگردیده است. از سوی دیگر، مطالعات چشم انداز سازی در ادبیات موجود با محوریت تحلیل «پایه اقتصادی» و تعیین «گوشه رقابتی» شهرها صورت می گیرد و سلطه پر رنگ مباحث اقتصادی در صورت بندی بیانیه چشم انداز معمولاً مانع از شکل گیری و ارائه تصویری جامع از کلیت زندگی آینده شهر، به ویژه در بعد کالبدی و زیباشناختی آن می شود.

هدف این مطالعه ارائه یک چارچوب مفهومی برای صورت بندی بیانیه چشم انداز شهر / محله به گونه ای است که اولاً بر بنیان های نظری پذیرفته شده اتکاء داشته باشد و ثانیاً به لحاظ جامعیت قادر باشد که تصویری همه جانبه از سیمای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهر را بازنمایی کند. در راستای این هدف ابتدا مروری بر مفهوم چشم انداز شهر / محله و اهمیت آن صورت پذیرفته است، سپس فرایند چشم انداز سازی با بررسی دو مدل چشم انداز سازی «سی-دی-اس» و «ارگون» مورد بحث قرار گرفته و جایگاه «بیانیه چشم انداز» در آنها مورد تأکید واقع شده است، آنگاه نمونه هایی از بیانیه های چشم انداز از اسناد رسمی برنامه ریزی شهرهای گوناگون ارائه گردیده است. نهایتاً این مطالعه یک چارچوب مفهومی برای صورت بندی بیانیه چشم انداز را به همراه مجموعه ای از ویژگی های مثبت یک بیانیه چشم انداز پیشنهاد نموده و قابلیت کاربرد روش مزبور را با انجام یک مورد مطالعه آزمایشی در شرایط واقعی سنجیده و گزارش می نماید.

یافته های این مطالعه نشان می دهد که در جستجوی بنیان های نظری برای صورت بندی بیانیه چشم انداز به گونه ای که حوزه شمول فرابخشی پیدا نماید «نظریه های شناختی محیط» از جمله نظریه «منظر ذهنی شهر» (کوین لینچ) و «فرضیه نقاط لنگرگاهی» (گولچ) می توانند راهگشا باشند. بر همین اساس با استفاده از ویژگی های این دو نظریه یک چارچوب مفهومی برای صورت بندی «بیانیه چشم انداز» تدوین و پیشنهاد گردیده است.

**کلید واژه ها:** بیانیه چشم انداز، مدل چشم انداز سازی، برنامه ریزی راهبردی، طراحی شهری، شهر / محله

# چشم‌انداز شهر / محله

## پیشنهاد یک چارچوب مفهومی برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز

کوروش گلکار - ۱۳۸۴

### مقدمه:

کیفیت «چشم‌انداز»<sup>۱</sup> شهرها و محلات و چگونگی تدوین آن در تعیین سرنوشت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی آنها نقش حیاتی ایفا می‌نماید. این امر موجب گردیده است که مرحله چشم‌اندازسازی به مرحله‌ای ویژه و پراهمیت در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی شهری راهبردی بدل شود به گونه‌ای که شاید بتوان «چشم‌اندازسازی» را «قلب» فرایند محسوب نمود. هدف این مطالعه مفهوم‌سازی اصطلاح «چشم‌انداز»، تبیین فرایند تدوین آن و ارائه یک چارچوب مفهومی جهت صورت‌بندی «بیانیه چشم‌انداز» می‌باشد. در این نوشتار نخست تعاریف گوناگون «چشم‌انداز» مورد بحث قرار می‌گیرد، سپس نقش و اهمیت آن در حیات شهری و فرایند برنامه‌ریزی راهبردی مورد تأکید واقع می‌شود و آنگاه فرایند تدوین چشم‌انداز در قالب معرفی دو مدل چشم‌اندازسازی «سی - دی - اس» و «ارگون» معرفی می‌گردد. سپس این مطالعه به شیوه‌ها و اشکال گوناگون تدوین بیانیه چشم‌انداز می‌پردازد که با ارائه نمونه‌های منتخبی از بیانیه‌های چشم‌انداز مندرج در اسناد رسمی شهرهای گوناگون جهان همراه می‌باشد. نهایتاً در این نوشتار پس از تبیین کاستی نظری موجود در زمینه صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز یک چارچوب مفهومی برای این منظور پیشنهاد شده و کاربردی‌پذیری آن از طریق انجام یک مطالعه آزمایشی مورد سنجش قرار می‌گیرد.

### ۱- تعریف چشم‌انداز

در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی تعاریف متعددی از «چشم‌انداز» موجود است. تعاریفی که از این مفهوم در حوزه مدیریت بازرگانی و برنامه‌ریزی راهبردی بخش خصوصی و شرکت‌ها<sup>۲</sup> ارائه گردیده است همگی ناظر بر «تصویر مقصد نهایی مؤسسه در راستای مأموریت ذاتی (Mission) بنگاه مزبور» می‌باشد. با سرایت تکنیک‌ها و مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی از حوزه مدیریت بخش خصوصی به حوزه برنامه‌ریزی دولتی و همگانی (از جمله در حیطه برنامه‌ریزی شهری) برخی از مفاهیم کلیدی همچون «چشم‌انداز» اینک در مورد موجودیت‌های فضایی نظیر شهر، محله و منطقه نیز کاربرد گسترده‌ای یافته‌اند. در این قسمت بر تعاریفی که از مفهوم چشم‌انداز در گستره علوم مدیریت، برنامه‌ریزی و طراحی شهری ارائه شده مروری به عمل می‌آید:

<sup>۱</sup> چشم‌انداز برابر نهاده Vision است با این وجود در زبان انگلیسی از واژه‌های دیگری نظیر "Out-look" و "Perspective" نیز برای اشاره به همین مفهوم استفاده می‌شود.

<sup>۲</sup> Corporate Planning

برایسون<sup>۳</sup> معتقد است «چشم‌انداز توصیف روشن و فشرده‌ای است از سیمایی که شهر در آینده و پس از به فعلیت درآمد کلیه توان‌های بالقوه‌اش پیدا می‌کند». در تعریف برایسون بر سه ویژگی عمده چشم‌انداز که عبارتند از: ضرورت «روشن و فشرده» بودن، معطوف به «آینده» بودن و «به فعلیت درآمد تمامی توان‌های بالقوه» شهر یا محله تأکید گردیده است.

تعریف معتبر دیگری که از چشم‌انداز شهر در دسترس است به سازمان «ائتلاف شهرها» و بانک جهانی تعلق دارد و بر مبنای آن:

«تدوین چشم‌انداز برای یک شهر در حقیقت به مفهوم ارائه هدفی به ساکنین شهر جهت کلیه تلاش‌هایشان و توصیف چیزی است که احتمالاً در آینده به آن نایل خواهند شد. چشم‌انداز انگاره موضعی است که شهر و جامعه می‌خواهند در آینده در آنجا باشند. چشم‌انداز تصویری فراسوی آینده قابل پیش‌بینی و فراتر از روندهای موجود فراهم می‌سازد و بازتاب فهم مشترک طولانی مدت جامعه از اهداف توسعه خویش است. عموماً چشم‌انداز تلاش دارد تا پاسخ این سؤال را که «این شهر یا منطقه توان بالقوه چه چیزی شدن را دارد؟» فراهم آورد.»<sup>۴</sup>

چشم‌انداز شهر / محله به طور مکرر در قالب کتابچه‌های راهنما توسط مؤسسات و سازمان‌های همگانی کشورهای گوناگون تعریف گردیده است. به طور مثال در راهنمای «چشم‌اندازسازی و برنامه‌ریزی راهبردی جوامع محلی» که توسط اتحادیه ملی شهرداری‌های ایالات متحده تهیه گردیده این تعریف پیشنهاد شده است:

«چشم‌انداز شهر / محله بیان وضعیت ایده آلی است که جامعه امید دارد در آینده به آن نایل آید. چنین چشم‌اندازی باید میان کل جامعه مشترک باشد به گونه‌ای که به مفهوم واقعی کلمه بتوان آن را از «آن همه ما» دانست.<sup>۵</sup> در این تعریف دو ویژگی دیگر از مفهوم چشم‌انداز که عبارتند از «آرمان‌گرایانه بودن» و «مشترک و از آن همه بودن» چشم‌انداز مورد تأکید قرار گرفته است.

بر مبنای تعریف دیگری که از این مفهوم در دست می‌باشد «چشم‌انداز شهر / محله تصویر ذهنی چهره‌ای است که ساکنین می‌خواهند شهر / محله‌اشان ۲۰ سال بعد داشته باشد»<sup>۶</sup>. بر مبنای این تعریف چشم‌انداز معادل «تصویر ذهنی» است لیکن نه منظر ذهنی کنونی شهر / محله بلکه منظر ذهنی آینده آن. یکی از منابع پر مراجعه طراحی شهری، یعنی کتاب «به کمک طراحی»، موضوع مورد بحث را چنین تعریف می‌کند:

«چشم‌انداز تصویری است از مقصد نهایی یک برنامه که مجموعه اهداف برنامه مشترکاً به شنونده انتقال می‌دهند»<sup>۷</sup>. در این تعریف رابطه میان چشم‌انداز و اهداف یک برنامه به خوبی ترسیم شده و چشم‌انداز همانا تصویری قلمداد شده که مجموعه اهداف برنامه به طور یکپارچه به فرد القاء می‌کنند.

گاهاً «چشم‌انداز» در قالب تمثیلی به یک «سفر» تشبیه شده است. در چارچوب این تمثیل: «چشم‌انداز یک سفر ذهنی است که از قلمرو شناخته‌ها به مرز ناشناخته‌ها صورت می‌گیرد؛ آفرینش تصویری از

<sup>3</sup>. Bryson (1995) Strategic Planning for Public and Non-Profit Organizations, P. 155

<sup>4</sup>. گلکار، کورش و جلال‌آزای (۱۳۸۴) «راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟ صص ۸۰-۵۹.

<sup>5</sup>. National Civic League (1995) the Community Visioning and Strategic Hand book.

<sup>6</sup>. Maine State Planning Office (2003) Community Visioning Hand book.

<sup>7</sup>. DETR (2000) By Design-Urban Design in the Planning System.

آینده است که بر پایه واقعیت‌ها، امیدها، مخاطرات و فرصت‌های حال صورت می‌پذیرد. چشم‌انداز به جامعه و شهر در استفاده از فرصت‌های موجود و خلق فرصت‌های جدید یاری رسانده و به اجتماع کمک می‌کند تا برنامه تغییر خویش و واکنش به تغییرات محیط خارجی را تنظیم نماید»<sup>۸</sup>.

بر مبنای تعاریفی که مرور گردید اینک می‌توان تعریف چشم‌انداز را در قالب سه گزاره ذیل به طور فشرده صورت‌بندی نمود:

### «چشم‌انداز شهر»

• وصف روشن و فشرده از شهر / محله‌ای است که می‌خواهیم در آینده طولانی مدت داشته باشیم.

• بیان ویژگی‌هایی است که به شهر / محله تصویری قابل ادراک و متمایز می‌بخشد.

• مجموعه‌ای از ارزش‌هاست که تصمیم‌گیری‌های آتی را هدایت نماید.

به طور خلاصه و در یک جمله می‌توان گفت «چشم‌انداز چیزی است که موجب تفاوت شهرها و

محلات می‌شود».

## ۲- اهمیت و جایگاه چشم‌انداز در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی راهبردی

در نظام‌های متمرکز تدوین اهداف و نقش شهرها توسط دولت مرکزی صورت می‌گیرد لیکن در نظام‌های مبتنی بر فعالیت بازار آزاد، هر شهر لازم است خود به تدوین یک استراتژی رقابتی بپردازد. به عبارت دیگر تدوین چشم‌انداز برای این گونه شهرها معنادار بوده و ضرورت حیاتی دارد چرا که در تدوین چشم‌انداز عملاً «گوشه قابل رقابت» (Competitive Niche) مناسب شهر و توان رقابت نسبی آن بازنشاسی شده و شرایط بقاء و بالندگی آن فراهم می‌گردد.

در عصر جهانی شدن هر مکانی برای به دست آوردن سهم خود از ثروت، استعدادهای درخشان، و توجه جهانیان ناگزیر باید با اماکن دیگر به رقابت برخیزد. در این میان شهرهای معروف جهان دقیقاً مانند کمپانی‌ها و مارک‌های مشهور تجاری قادر خواهند بود کالا و خدمات خود را به سهولت به فروش برسانند؛ نیروی انسانی بهتری را به استخدام درآورند؛ بازدیدکنندگان بیشتری را به خود جلب نمایند؛ سرمایه‌گذاری‌ها را به خود معطوف سازند، محل مناسبی برای برگزاری رویدادهای مهم (علمی - هنری، سیاسی، ورزشی) تلقی گردند و نتیجتاً نقش برجسته‌تری را در امور جهانی ایفا نمایند. در همین راستا ظهور انضباط جدیدی تحت عنوان «تبلیغ شهر و مکان»<sup>۹</sup> به عنوان یک تخصص میان‌رشته‌ای که از امتزاج رشته‌های برنامه‌ریزی توسعه و مدیریت تبلیغات به وجود آمده جلب نظر می‌کند.

با تغییر پایه اقتصادی شهرها، و به ویژه با شکل‌گیری اقتصادهای دانایی محور، رقابت شهرها بر سر جذب خلاق‌ترین متخصصین شدت یافته است. در تحقیق «ریچارد فلوریدا»<sup>۱۰</sup> پس از بررسی شهرهای مختلف ایالات متحده، بر مبنای شاخصی بنام «شاخص خلاقیت شهرها» سهم هر یک از شهرها

<sup>8</sup>. National Workshop 6-7 Norember-Manila.

<sup>9</sup>. City / Place Branding

<sup>10</sup>. -Florida, R (2002) The Rise of the Creative Class

- Florida, R (2005) The Flight of Creative Class: New Global Competition for Talent

در نوآوری‌های علمی - تکنولوژیک و تولید دانش سنجیده شده است. بر مبنای تحقیق مزبور معلوم گردیده است که:

موتور محرکه اقتصادهای نوین (دانایی - محور) طبقه‌ای بنام «طبقه خلاق» بوده که ضامن پیروزی شهرها در عرضه رقابت و موجب رشد و اعتلا آنها می‌گردد. اعضاء طبقه مزبور عمدتاً فارغ‌التحصیلان جوان تعدادی از دانشگاه‌های برجسته هستند که سنی حدود سی‌الی چهل سال دارند. گروه مزبور از فرصت‌های شغلی بسیار متعددی برخوردار بوده و گرایش به کار در شهرهایی دارند که از تساهل اجتماعی بیشتر و امکان انتخاب گسترده‌تری بهره‌مند باشند. ایشان واجد سلیق زیباشناختی، ترجیحات محیطی و توقعات فضایی ویژه‌ای هستند و از آنجا که تأمین کیفیت‌های مورد قبول این طبقه خلاق مستقیماً با مقوله چشم‌انداز شهر ارتباط می‌یابد لذا چشم‌انداز و چشم‌اندازسازی به ابزار مؤثری در رقابت میان شهرها بر سر جذب این اقشار نخبه تبدیل شده است.<sup>۱۱</sup>

اگر چه مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی، نظیر چشم‌انداز (*Vision*)، مأموریت (*Mission*) و ...، برای بار نخست در ادبیات برنامه‌ریزی شرکتی و برای کاربرد در بخش خصوصی به کار گرفته شده است، لیکن از دهه ۱۹۷۰ میلادی کاربرد گسترده‌ای نیز در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دولتی و همگانی یافته است. به بیان دیگر در حالیکه در حوزه مدیریت بازرگانی، بنگاه‌های خصوصی در راستای مأموریت ذاتی خویش و کسب سهم بیشتر از بازار به تدوین چشم‌انداز و راهبرد می‌پردازند، اینک در حوزه برنامه‌ریزی و طراحی شهری نیز اینگونه مفاهیم به ابزارهایی جهت ارتقاء کیفیت و توان رقابتی شهرها بدل گردیده‌اند.

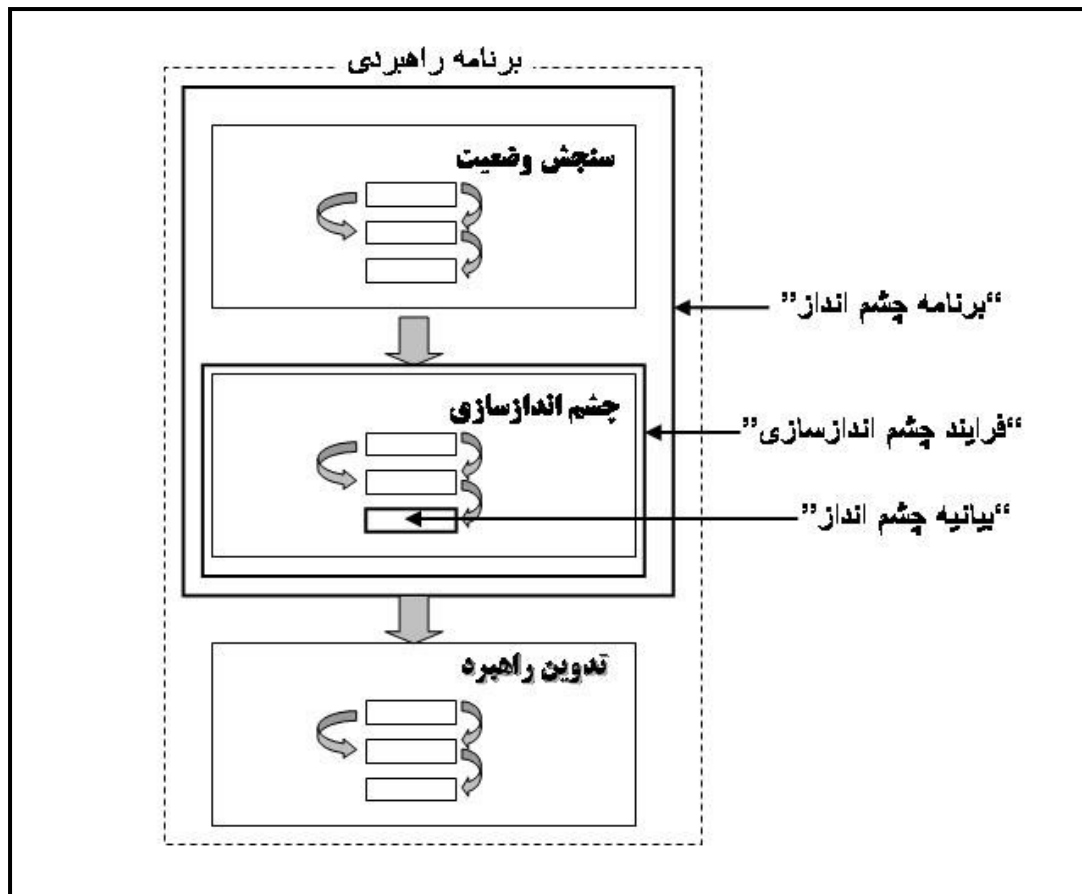
به طور کلی، همانگونه که در شکل شماره یک مشاهده می‌گردد سه نوع تلقی از اصطلاح «چشم‌انداز» ممکن می‌باشد که عبارتند از:

۱. چشم‌انداز به مفهوم «برنامه چشم‌انداز»<sup>۱۲</sup> (که معمولاً در برخی کشورها قبل از تهیه برنامه یا طرح جامع شهر تهیه می‌گردد)؛
۲. چشم‌انداز به مفهوم «فرایند چشم‌اندازسازی» (که سلسله فعالیت‌هایی است که با استفاده از تکنیک‌های گوناگون مشارکتی به تدوین بیانیه چشم‌انداز منجر می‌شود)؛
۳. چشم‌انداز به مفهوم «بیانیه چشم‌انداز» (که محصول فرایند چشم‌اندازسازی می‌باشد).

<sup>۱۱</sup>. در حالیکه در طول تاریخ، طراحی نوآورانه شهرها معمولاً در پی رشد اقتصادی شهرها رخ داده است اینک در عصر جهانی شدن و طی دهه گذشته ظاهراً روند معکوسی به چشم می‌خورد. بر پایه تحقیقات موجود در توسعه اقتصادی شهرهای اروپا از طراحی شهری به عنوان یک ابزار استفاده می‌شود. در همین رابطه ر-ک به:

Gospodini, A (2002) European Cities in Competition and New Uses of Urban Design.

<sup>۱۲</sup>. Vision Plan



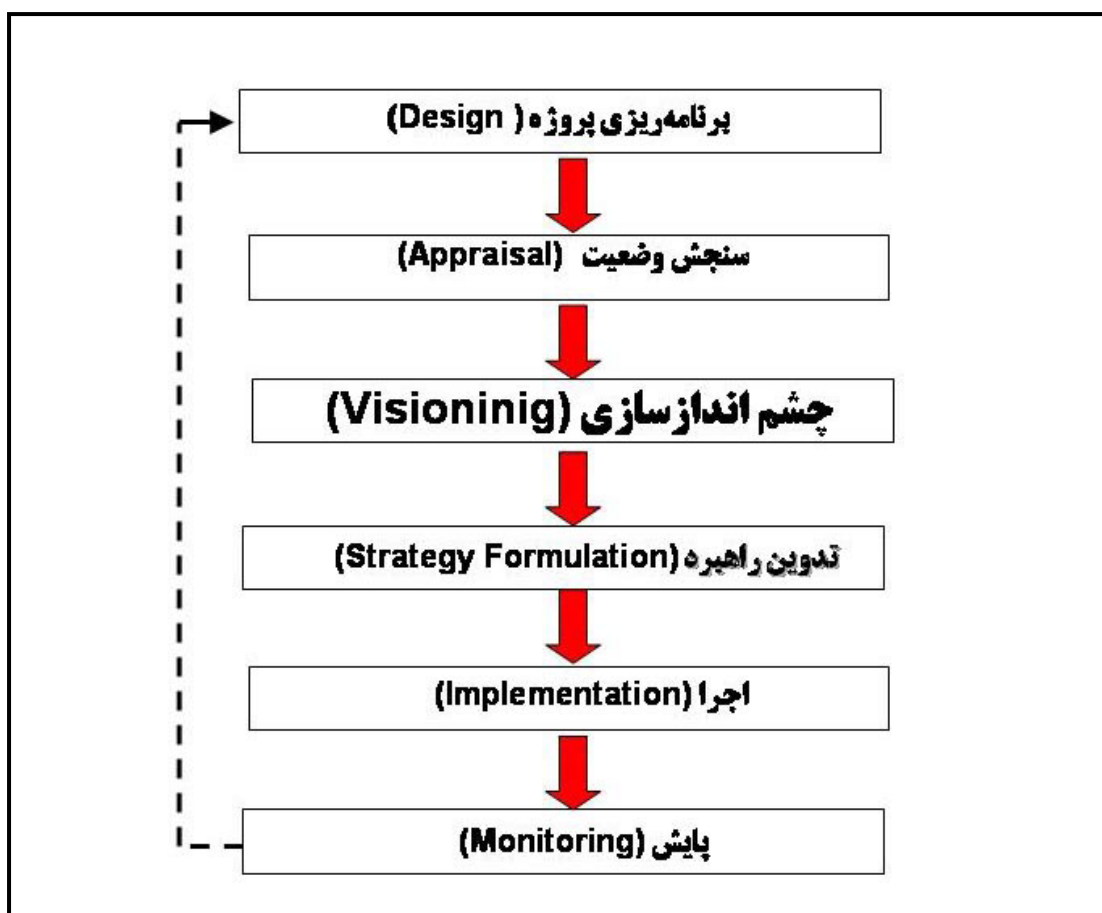
شکل شماره ۱: تلقی سه گانه از مفهوم چشم انداز

چشم انداز به عنوان ۱. «برنامه چشم انداز»، ۲. «فرایند چشم انداز سازی»، ۳. «بیانیه چشم انداز»

فرایند برنامه ریزی و طراحی شهری راهبردی به طور کلی از شش گام تشکیل می شود:

۱. برنامه ریزی پروژه؛<sup>۱۳</sup> ۲. سنجش وضعیت؛<sup>۱۴</sup> ۳. چشم انداز سازی؛<sup>۱۵</sup> ۴. تدوین راهبرد؛<sup>۱۶</sup>
۵. اجرا<sup>۱۷</sup> و ۶. پایش<sup>۱۸</sup>. همانگونه که در شکل شماره ۲ مشاهده می شود مرحله «چشم انداز سازی» در فصل مشترک دو مرحله اساسی فرایند، یعنی در حد فاصل مراحل «سنجش وضعیت» و «تدوین راهبرد» قرار گرفته و از این رو گزاف نیست که مرحله چشم انداز سازی را «قلب» فرایند طراحی محسوب نمائیم.

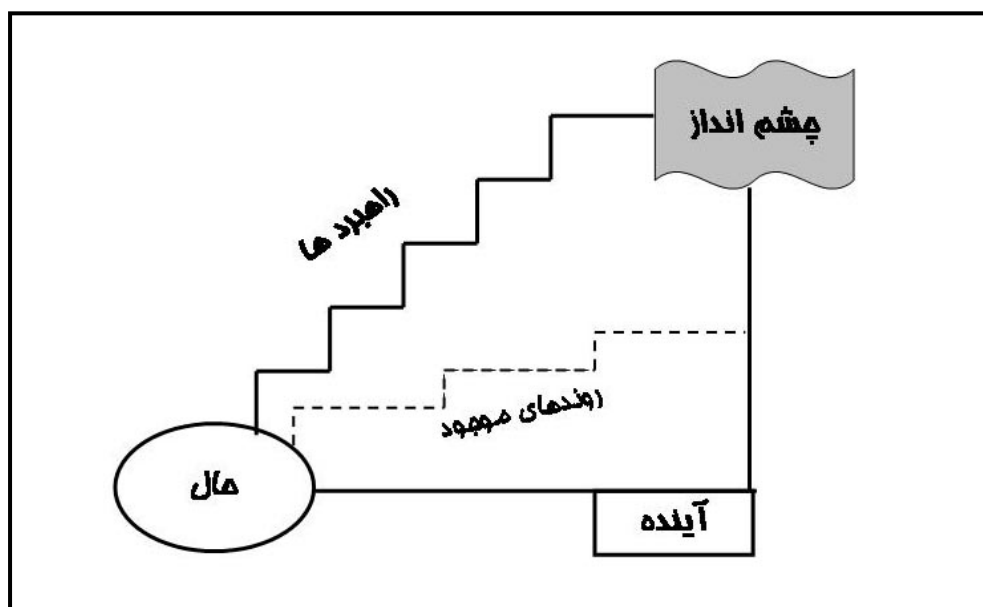
13. Design  
 14. Appraisal  
 15. Visioning  
 16. Strategy Formulation  
 17. Implementation  
 18. Monitoring



شکل شماره ۲: جایگاه چشم‌اندازسازی در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی شهری راهبردی



«چشم‌انداز» با تدوین «راهبرد» طراحی شهری رابطه‌ای ضروری و قطعی دارد. در همان حال که شهرهای دارای چشم‌انداز، آینده مطلوب خود را خواهند آفرید، شهرهای فاقد چشم‌انداز توسط روندهای موجود به آینده «هل» داده خواهند شد. به عبارت دیگر تنها راه برون رفت از محیط تصمیم‌سازی‌های روز به روز و سیاست‌های سلیقه‌ای که بدون شک آینده شهرها را مورد تهدید قرار می‌دهند، هدایت و مدیریت راهبردی شهر بر مبنای چشم‌اندازی است که براساس ارزش‌های مشترک جامعه و طرف‌های ذینفع شکل گرفته باشد. چنین چشم‌اندازی نمی‌تواند محصول تفکر و ارزش‌های جمع کوچکی از برنامه‌ریزان و طراحان شهری باشد بلکه لازم است بر مبنای فرایندی عقلایی و شفاف شکل گرفته باشد. شکل شماره ۳ به خوبی نشان می‌دهد که چگونه فاصله میان زمان «حال» و «آینده» در جهت نیل به «چشم‌انداز» توسط پلکان «راهبردها» طی می‌گردد.



شکل شماره ۳: رابطه میان چشم‌انداز و راهبرد

ضرورت اتکاء برنامه‌ریزی راهبردی بر چشم‌اندازسازی موجب گردیده است که این امر به طور فزاینده‌ای در تولید اسناد رسمی برنامه‌ریزی و طراحی شهری مورد تأکید قرار گیرد. به طور مثل در پی تحولات اساسی که در نظام برنامه‌ریزی شهری انگلستان در سال ۲۰۰۴ صورت گرفت «طرح‌های ساختاری» و «طرح‌های توسعه یکپارچه» از نظام برنامه‌ریزی این کشور حذف و دو سند جدید «راهبرد جامعه محلی»<sup>۱۹</sup> و «سند خوشه‌ای «چارچوب توسعه محلی»<sup>۲۰</sup> به طور مکمل و در برگیرنده چشم‌انداز مشترک جامعه محلی از آینده منطقه مزبور به عنوان ابزارهای رسمی برنامه‌ریزی و طراحی شهری

<sup>19</sup>. Community Strategy

<sup>20</sup>. Local Development Strategy (LDF)

معرفی گردیده‌اند. به بیان دیگر مفهوم چشم‌انداز و فرایند آفرینش آن در نظام جدید برنامه‌ریزی و طراحی شهری انگلستان مورد تأکید خاصی واقع شده است. (شکل شماره ۴)

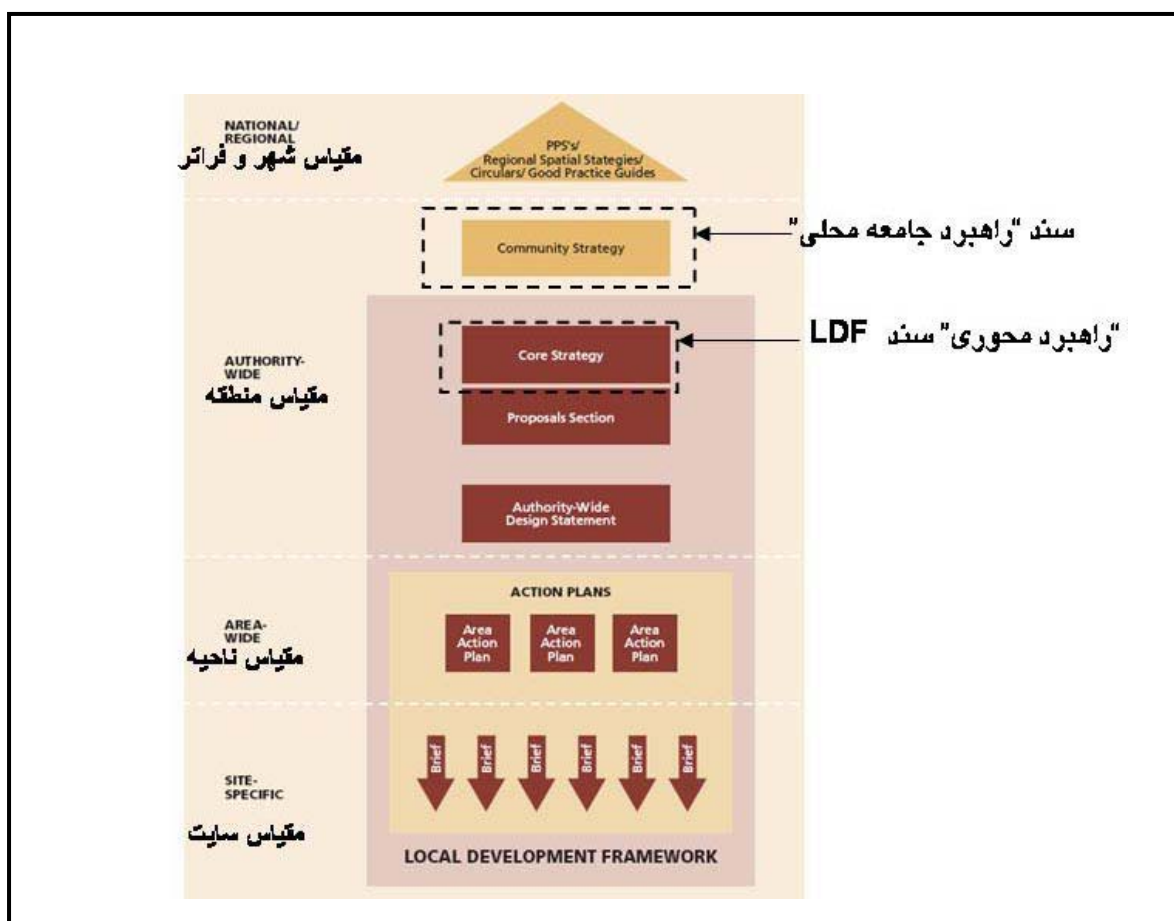
در نظام مزبور، سند «راهبرد جامعه محلی»، به عنوان ابزار نوینی که شهرداری‌های انگلستان موظف به تهیه آن گردیده‌اند از چهار مؤلفه اصلی تشکیل می‌شود که عبارتند از:

الف: چشم‌انداز طولانی مدت منطقه شهرداری (جامعه محلی)

ب: برنامه اجرایی (برنامه اقدام)

ج: تعهد اجرا

د: مکانیزم پایش و بازنگری برنامه



شکل شماره ۴: «نظام جدید برنامه‌ریزی و طراحی شهری انگلستان»

### ۳- گونه‌های عام چشم‌انداز

بیشتر گفته شد که «چشم‌انداز شهر / محله چیزی است که موجب تفاوت شهرها / محلات می‌گردد». از سوی دیگر از آنجا که شهرها و محلاتی که با یکدیگر کاملاً مشابه و یکسان باشند وجود ندارد می‌توان اینگونه ادعا نمود که عملاً به تعداد شهرها و محلات موجود چشم‌اندازهای متفاوت وجود دارد. به عبارت دیگر، لااقل از بعد نظری، چشم‌اندازهای شهری / محله‌ای قابل «الگوبندی» نیستند لیکن شاید بتوان برخی از «ژانرهای» بسیار کلی را برشمرد. باید تأکید نمود که وجود چشم‌اندازهای «افلاطونی» (*Platonic Image*)، خالص و یکپارچه که با دیگر انواع چشم‌اندازها به هیچ وجه همپوشانی نداشته باشد محتمل نیست و معمولاً شهرها / محلات ترکیبی نسبی از چند چشم‌انداز خالص را دارا می‌باشند در جدول شماره (۱) تعدادی از گونه‌های عام چشم‌انداز شهر / محله با ذکر مصادیق ارائه گردیده است.

ردیف	گونه عام چشم‌انداز شهر / محله	مثال
۱	شهر آموزشی - دانشگاهی	آکسفورد ( انگلستان ) - بوستون ماساچوست ( آمریکا )
۲	شهر حکومتی - دولتی	کانبرا ( استرالیا ) - واشینگتن ( آمریکا )
۳	شهر تاریخی - گردشگری	اصفهان ( ایران ) - استانبول ( ترکیه ) - ونیز ( ایتالیا )
۴	شهر سبز - گردشگری	لاهیجان ( ایران ) - رامسر ( ایران )
۵	شهر تفریحی - گردشگری	لاس‌وگاس ( آمریکا )
۶	شهر سینمایی	هالیوود ( آمریکا ) - بالی‌وود ( هندوستان )
۷	شهر مذهبی - زیارتی	مشهد ( ایران ) - مکه ( عربستان ) - بیت‌المقدس ( فلسطین ) - واتیکان ( ایتالیا )
۸	شهر صنعتی	آبادان ( ایران )
۹	شهر هوشمند - دانایی محور	تسوکوبا ( ژاپن ) - ردموند ( آمریکا ) - اینترنت‌سیتی ( دوی )
۱۰	شهر حمل و نقل	سنگاپور ( سنگاپور )
۱۱	شهر تجاری - مالی	نیویورک ( آمریکا ) - لندن ( آمریکا )
۱۲	شهر با چشم‌انداز ترکیبی	تهران ( ایران ) و ...

جدول شماره (۱): گونه‌های عام چشم‌انداز شهر / محله



کانبرا (حکومتی - دولتی)



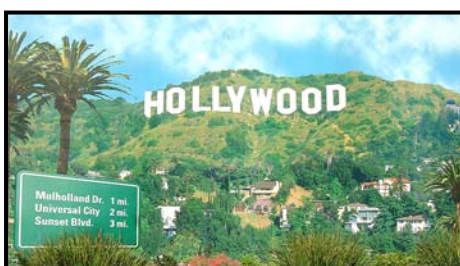
آکسفورد (آموزشی - دانشگاهی)



لاهیجان (سبز - گردشگری)



اصفهان (تاریخی - گردشگری)



هالیوود (سینمایی)



لاس وگاس (تفریحی - گردشگری)



آبادان (صنعتی)



مکه (مذهبی - زیارتی)



سنگاپور (حمل و نقل)



تسو کوبا (هوشمند - دانایی محور)



تهران (چشم انداز ترکیبی)



نیویورک (تجاری - مالی)

شکل شماره ۵: منظر شهری برخی از چشم اندازهای گوناگون

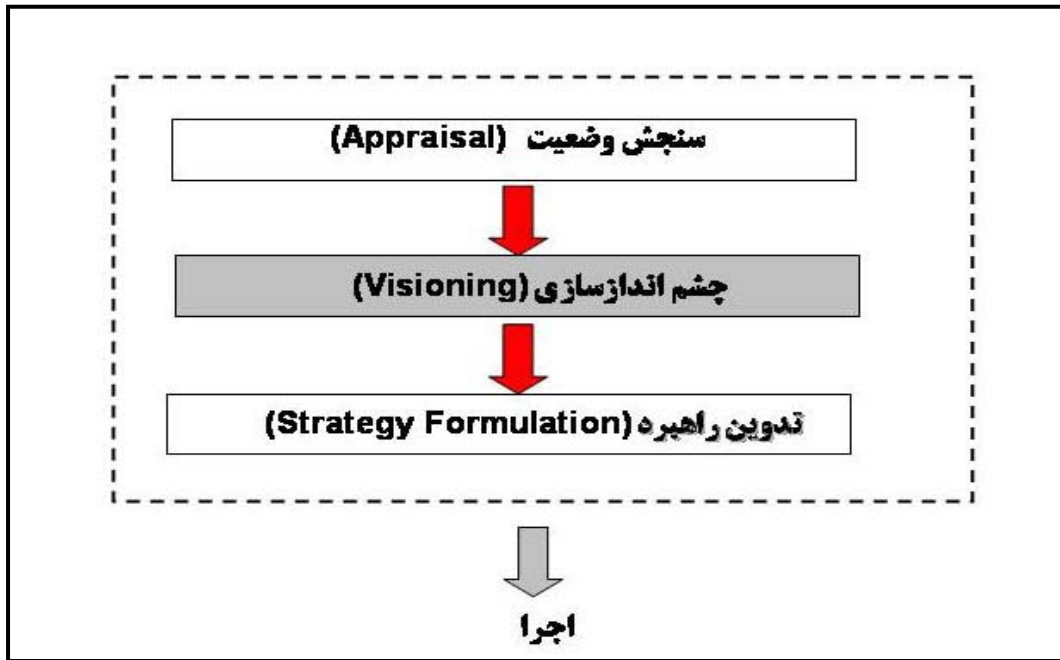
## ۴- فرایند چشم‌اندازسازی

تدوین چشم‌انداز آینده برای شهرها و محلات مستلزم انجام مجموعه‌ای از فعالیت‌ها است که در قالب فرایندی به نام «فرایند چشم‌اندازسازی» سازماندهی شده‌اند. در مورد ساختار و محتوای فرایند چشم‌اندازسازی دیدگاه‌های متنوعی وجود دارند که در انطباق با شرایط جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جوامع گوناگون شکل یافته‌اند. به طور مثال در حالیکه در جوامع توسعه یافته دستیابی به چشم‌انداز «مشترک» به واسطه وجود ساختارها و نهادهای مدنی با سهولت نسبی صورت می‌گیرد، در کشورهای کم‌تر توسعه یافته جلب مشارکت سازمان یافته بخش‌های گوناگون جامعه و حصول اجماع با چالش‌های قابل ملاحظه‌ای مواجه است. از این رو شاید بی‌سبب نیست که برخی نهادها، نظیر بانک جهانی و سازمان ائتلاف شهرها که عمدتاً در رابطه با کشورهای کم توسعه فعالیت می‌نمایند، الگوی معینی را در قالب «مدل CDS» برای فرایند چشم‌اندازسازی توصیه نموده‌اند. از سوی دیگر مقیاس فضایی نیز می‌تواند در فرایند چشم‌اندازسازی مؤثر باشد؛ لذا برخی از نهادها الگوهای مشخصی را برای تدوین چشم‌انداز در مقیاس محله یا جامعه محلی پیشنهاد نموده‌اند که از جمله می‌توان به «مدل چشم‌اندازسازی ارگون» (Oregon) اشاره کرد. در این نوشتار فرایندهای چشم‌اندازسازی دو مدل مزبور ارائه می‌گردند:

### ۴-۱- مدل چشم‌اندازسازی CDS

این مدل توسط سازمان «ائتلاف شهرها»، که در سال ۱۹۹۹ مشترکاً به وسیله بانک جهانی و مرکز سکونتگاه‌های انسانی سازمان ملل تشکیل گردیده پیشنهاد شده است. اهداف عمده از تأسیس سازمان ائتلاف شهرها ۱. ارتقاء توسعه شهری پایدار؛ ۲. ارتقاء کیفیت اداره و مدیریت شهری (مشارکتی و شفاف نمودن سیستم)؛ و ۳. افزودن سهمی از منابع که نصیب اقشار فقیر شهری اعلان گردیده است. در راستای نیل به اهداف مزبور، سازمان ائتلاف شهرها فرایند تهیه و اجرای سندی به نام «راهبرد توسعه شهر» (CDS) را به عنوان یک ابزار مؤثر پیشنهاد نموده است.<sup>۲۱</sup> سند CDS طی پنج سال آینده در زندگی حدود ۱۰۰ شهر از کشورهای جهان سوم تأثیرگذار خواهد بود. در تهیه این سند «چشم‌اندازسازی» قلب فرایند را تشکیل می‌دهد و از این رو مدل چشم‌اندازسازی نسبتاً کاملی جهت کاربرد در کشورهای مختلف به همراه آن ارائه گردیده است (شکل شماره ۶).

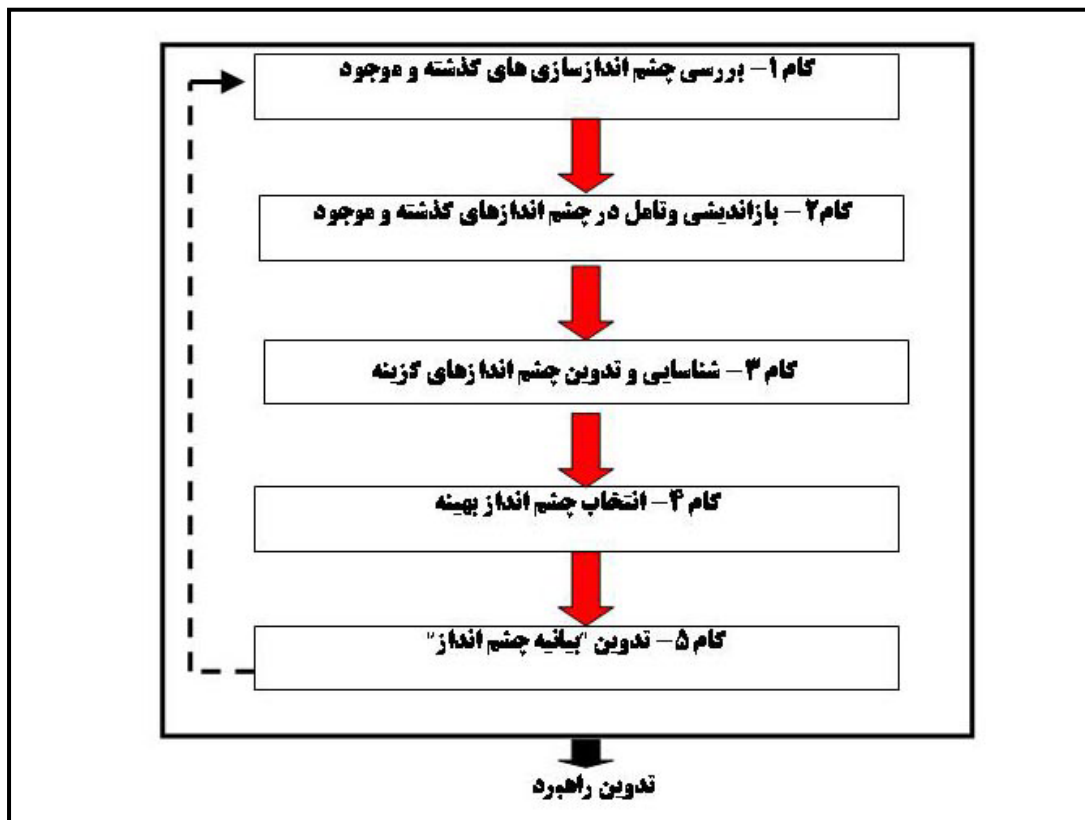
<sup>21</sup> برای شرح تفصیلی محتوا، ساختار و فرایند تهیه و سند CDS ر - ک به گلکار، کورش و جلال آزادی (۱۳۸۴) راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟ نشریه شهرنگار شماره ۳۰، صص ۸۰-۵۹



شکل شماره ۶: فرایند اجمالی CDS و جایگاه چشم اندازسازی در آن

فرایند چشم اندازسازی CDS از پنج گام تشکیل می شود که عبارتند از:

۱. بررسی چشم اندازسازی های گذشته و موجود؛ ۲. بازاندیشی و نقد؛ ۳. شناسایی و تدوین چشم اندازهای گزینه؛ ۴. انتخاب چشم انداز بهینه؛ ۵. تدوین بیانیه چشم انداز.



شکل شماره ۷: فرایند چشم اندازسازی CDS

### گام اول: بررسی چشم‌اندازسازی‌های گذشته و موجود

بررسی فرایندهای چشم‌اندازسازی کنونی و گذشته که در مورد شهر صورت گرفته است:

- آیا چشم‌اندازهایی برای شهر (به صورت رسمی یا غیررسمی) وجود دارد؟
- چشم‌اندازهای مزبور چگونه تدوین شده‌اند (بر مبنای فرایند چشم‌اندازسازی و یا به مرور زمان؟)

### گام دوم: بازاندیشی و تأمل

بازاندیشی و تأمل در چشم‌اندازهای غیررسمی موجود و غیر روزآمد:

- گاهی اوقات چشم‌اندازهای پیشین به وضعیت آینده ربط پیدا نمی‌کند و حتی می‌تواند حامل پیام‌های مخرب باشند.

### گام سوم: شناسایی و تدوین چشم‌انداز

بازشناسی چشم‌اندازهای گزینه و «گوشه‌های قابل رقابت» (Competitive Niche) برای آینده شهر<sup>۲۲</sup>:

- تدوین تصاویر تخیلی از آینده شهر یا منطقه
- برگزار نمودن جلسات ذهنکاوای
- بررسی چشم‌اندازهای تدوین شده برای شهرها و مناطق دیگر
- استفاده از یافته‌های بدست آمده در مرحله «سنجش وضعیت»
- رایزنی و تشریک مساعی با بیشترین تعداد ممکن از طرف‌های ذینفع
- تکرار فرایند در صورت نیاز

### گام چهارم: انتخاب چشم‌انداز بهینه

برگزیدن یک «چشم‌انداز» و گوشه قابل رقابت برای شهر:

- تحلیل چشم‌اندازهای گزینه
- تدوین سناریوهای تفصیلی برای چشم‌اندازهای گزینه
- در صورت نیاز، انجام بررسی‌های محیطی تفصیلی (آیا چشم‌انداز براساس فرصت‌های بالقوه بنا شده است؟ آیا اجرای چشم‌انداز با منابع موجود انطباق دارد؟)

---

<sup>۲۲</sup> یکی از پر مراجعه‌ترین منابع جهت تدوین چشم‌انداز مناطق اثر معروف «ویلیام داج» می‌باشد که مشخصات کتابشناختی آن به شرح زیر است:

William R. Dodge (1995) Shaping A Region's Future-A Guide to Strategic Decision Making for Regions, Washington, D. C.: NLC-National League of Cities.

- بحث در مورد سناریوهای بهترین و بدترین وضع ممکن

- گزینش چشم‌انداز بهینه

### **گام پنجم: تدوین بیانیه چشم‌انداز**

آماده کردن «بیانیه چشم‌انداز» آینده شهر:

- بیانیه‌های چشم‌انداز لازم است کوتاه باشند (شامل چند جمله و یا حداکثر یک صفحه، تلفیقی از متن و مواد تصویری)

- شماره ویرایش پیش‌نویس چشم‌انداز باید روی آن ذکر شود (چرا که پس از تدوین راهبرد ممکن است لازم به بازنگری شود).

- نسخه‌ای از بیانیه چشم‌انداز میان کلیه شرکت‌کنندگان در فرایند CDS توزیع گردد.

پس از انتخاب چشم‌انداز و پس از حصول اطمینان از انطباق آن با «راهبرد»، توزیع گسترده چشم‌انداز منتخب و تلاش جهت جلب مقبولیت سند برای کسب تعهد و الزام به اجرا از طرف تمامی جامعه ضرورت دارد. از این رو لازم است چشم‌انداز شهر به شکل گسترده‌ای مورد تبلیغ قرار گیرد تا همواره زنده بماند. به طور مثال این کار می‌تواند از طریق گزارش منظم و مستمر نتایج پایش‌ها به مردم صورت بگیرد. اگر چه ممکن است در صورت وقوع تغییرات شدید انجام تجدید نظر در چشم‌انداز لازم باشد معهذا باید توجه داشت که تجدید نظرهای مکرر، چشم‌انداز را بی‌اعتبار خواهد ساخت.

## **۲-۴- مدل چشم‌اندازسازی «ارگون»**

مدل چشم‌اندازسازی «ارگون» مدلی است که توسط شاخه ایالت ارگون «انجمن برنامه‌ریزان آمریکا» و به منظور ترویج و حمایت از امر برنامه‌ریزی شهری بلندمدت تدوین شده و توسط «استیون امس» به رشته تحریر درآمده است.<sup>۲۳</sup> اهداف کلی در تدوین مدل مزبور عبارتند از:

- آسان فهم نمودن امر برنامه‌ریزی برای آینده
- مشارکت بخشیدن و درگیر نمودن افراد در کار به نحوی که آنان به شکل شهودی مقصد فرایند برنامه‌ریزی و نقش خودشان را در فرایند مزبور درک نمایند.

<sup>23</sup> • Ames, S. (1993) A Guide to Community Visioning: Hands-on Information for Local Communities  
• Ames, S. (1997) Community Visioning: Planning For the Future in Oregon's Local Government.

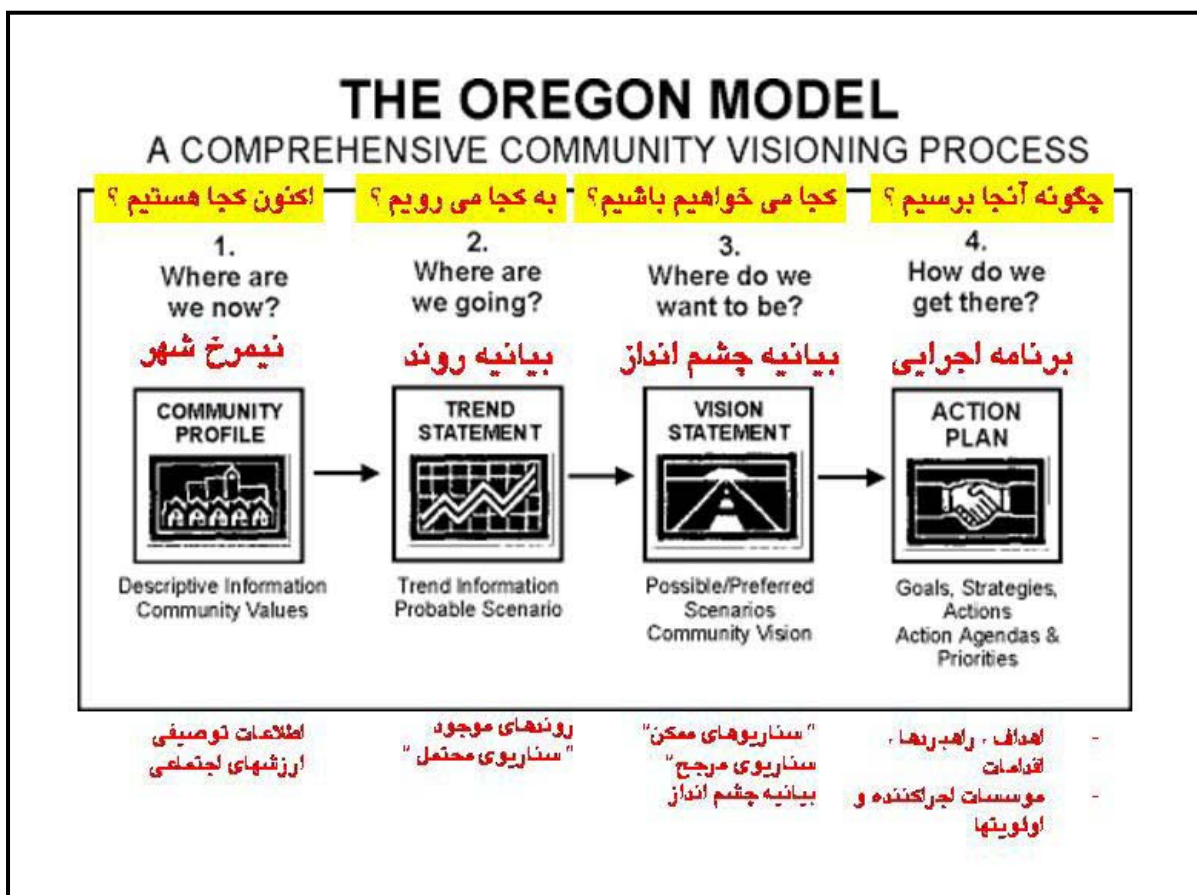


- ایجاد انگیزش در افراد برای فراگیری هر چه بیشتر در مورد شهر خود و سرنوشت آینده آن.

مدل ارگون را فرایندی متشکل از چهارگام تشکیل می‌دهد که هر یک از گام‌ها براساس یک پرسش

ساده بنا شده است:

۱. اکنون کجا هستیم؟
۲. به کجا می‌رویم؟
۳. کجا می‌خواهیم باشیم؟
۴. چگونه آنجا برسیم؟



شکل شماره ۸: مدل چشم‌اندازسازی اورگون

## گام اول

گام اول مدل به سؤال «اکنون کجا هستیم؟» می‌پردازد. این گام به ترسیم نیمرخ وضع موجود شهر اختصاص دارد: توصیف سوابق و ویژگی‌های مهم شهر، ارزیابی قوتها و ضعف‌های آن، تعریف نمودن مباحث و دغدغه‌های جاری، و صورت‌بندی نمودن ارزش‌های مشترک اجتماعی در قالب «بیانیه ارزش‌ها». نتیجه این مرحله گردآوری و تولید مجموعه‌ای از داده‌ها و اطلاعاتی است که پایه لازم برای کل فرایند را فراهم می‌آورد. همچنین «بیانیه ارزش‌ها» مجموعه‌ای از معیارهای کیفی را به دست می‌دهد که برای ارزیابی ایده‌ها و مفاهیم جدیدی که در حین فرایند ظهور می‌کند مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

## گام دوم

گام دوم مدل به سؤال «به کجا می‌رویم؟» می‌پردازد و مقصد جامعه را با فرض تداوم جهت‌گیری‌های جاری تعیین می‌کند. در این رابطه روندهای جمعیت‌شناختی، اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و کالبدی بازشناسی شده و مباحث نوظهوری که ممکن است شهر با آن مواجه شود را صورت‌بندی می‌کنند. براساس تحلیل‌های مزبور یک «سناریوی متحمل» (Probable Scenario) تدوین می‌گردد که سیمای آینده شهر را به صورت تداوم شرایط کنونی و بدون هیچ تغییر عمده‌ای در جهت‌گیری‌ها نمایش خواهد داد. ترسیم این تصویر «اوضاع برروال معمول» (Business-as-Usual) از آینده مبنای تدوین چشم‌انداز شهری محله در گام‌های بعد را نیز فراهم می‌سازد.

## گام سوم

گام سوم مدل به سؤال «کجا می‌خواهیم باشیم؟» می‌پردازد. در واقع این گام هسته مرکزی فرایند چشم‌اندازسازی است که هدف آن تدوین چشم‌انداز چیزی است که شهر آرزو دارد در آینده به آن بدل شود. در این گام براساس «سناریوی متحمل» یک «سناریوی مرجع» (Preferred Scenario) تدوین می‌شود. سناریوی مزبور سیمای جامعه را در آینده، در صورتیکه مسیر پاسخگویی به روندهای بازشناسی شده و مباحث نوظهور را به شیوه‌ای سازگار با ارزش‌های محوری خود در پیش بگیرد نشان خواهد داد. نهایتاً این تصویر «آرمانی واقع‌گرایانه» همان تصویری است که پس از پالایش و تدقیق و ترجیحاً به همراه مصورسازی‌های لازم در قالب «بیانیه رسمی چشم‌انداز» ارائه می‌گردد.

## گام چهارم

گام چهارم یعنی گام نهایی مدل به سؤال «چگونه به آنجا برسیم؟» می‌پردازد. در این مرحله شهر جهت نیل به چشم‌انداز مورد نظر برنامه‌ریزی می‌کند. این مرحله از کار ماهیتاً یک فرایند مستقل و کامل برنامه‌ریزی راهبردی یا برنامه‌ریزی اجرایی (*Action Planning*) است که راهبردهای کوتاه مدت و اقدامات لازم جهت هدایت شهر به سمت چشم‌انداز طولانی مدت تدوین می‌نماید. «برنامه اجرایی یا اقدام» گروه‌های مسئول هر یک از اقدامات را تعیین نموده، جدول زمانی برای خاتمه هر یک از فعالیت‌های مزبور تنظیم کرده، نقاط ایستگاهی معینی برای پایش (مونیتورینگ) پیشرفت کار ارائه می‌دارد. «برنامه اجرایی یا اقدام» (*Action Plan*) که در گام نهایی مدل تدوین می‌گردد به گونه‌ای طراحی می‌شود که در طول حیات «چشم‌انداز شهر» چندین بار مورد بازنگری قرار گرفته و روزآمد شود.

مدل ارگون واجد این مزیت است که می‌توان آنرا برای کاربرد در محیط‌ها و شرایط متفاوت مناسب‌سازی و منطبق نمود. تقریباً تمام شهر / محله‌هایی که فرایند چشم‌اندازسازی را براساس این مدل به اجرا درآورده‌اند آنرا به گونه‌ای تغییر داده‌اند تا با نیازها و منابع موجود ایشان انطباق پیدا کند. به طور مثال برخی از شهرها که در آمریکا از این مدل استفاده نموده‌اند ترتیب زنجیره فعالیت‌ها را تغییر داده و برخی دیگر از شهرها از انجام تعدادی از فعالیت‌ها صرف‌نظر کرده و یا فعالیت‌های کاملاً جدیدی را به زنجیره فرایند افزوده‌اند.

برای حصول اطمینان از موفقیت فرایند انجام دو فعالیت اولیه ضروری است:

۱. تدوین چارچوب چشم‌اندازسازی
۲. تعیین تعداد سناریوهایی که باید در این فرایند تدوین شوند.

### ۱-۲-۴ ضرورت چارچوب‌بندی در فعالیت چشم‌اندازسازی

اندیشیدن و کندوکاو در مورد مفهومی به وسعت و نامعلومی آینده می‌تواند قوه تخیل را سرگردان و گمراه کند. بدون وجود چارچوبی که «محدوده‌ها»ی نظری و مفهومی را تعریف نموده و قلمرو مطالعه را معلوم نماید. تدوین کنندگان چشم‌انداز سریعاً زیر بار حجم زیاد اطلاعات و ایده‌ها غرق و فلج خواهند شد. چالش اصلی تمرکز بخشیدن فرایند بر جوانبی از آینده است که بیشترین و مستقیم‌ترین تأثیرات را بر شهر / محله دارد. چارچوب چشم‌اندازسازی این وظیفه را از طریق گشودن «پنجره‌ای» به آینده به ترتیب زیر انجام می‌دهد: اطلاعات «داخل» پنجره باید در فرایند مورد استفاده قرار گیرد و اطلاعات «بیرون» پنجره باید از قلمرو مطالعه خارج گردد.

به طور کلی یک چارچوب چشم‌اندازسازی از سه جزء تشکیل می‌شود: ۱. چارچوب زمانی؛ ۲. کانون تمرکز کلی؛ ۳. حوزه‌های هدف. تدوین چارچوب زمانی با تعیین نمودن «افق» برنامه‌ریزی برای فرایند مورد نظر سروکار دارد. بسیاری از شهرها / محلات برای تأکیدگذاری بر ماهیت تخیلی فرایند، معمولاً چارچوب‌های زمانی نسبتاً طولانی مدتی را برای چشم‌انداز خود در نظر می‌گیرند (مثلاً ۲۵ سال آینده). تعیین «کانون تمرکز کلی» برای فرایند با شناسایی موضوع یا تم محوری فرایند سر و کار دارد. چنین موضوع یا تمی برحسب دغدغه و علایق کلی جامعه می‌تواند به شکل گسترده و یا محدود تعریف گردد. شناسایی «حوزه‌های هدف» در گرو تجزیه نمودن و طبقه‌بندی تم محوری به اجزاء کوچکتر می‌باشد. اینگونه طبقه‌بندی به میزان قابل ملاحظه‌ای کار گردآوری و تحلیل اطلاعات و تدوین سناریوها و تهیه برنامه اجرایی را تسهیل خواهد نمود.

## ۲-۲-۴ تعداد سناریوها در مدل ارگون

تعیین نمودن تعداد سناریوهایی که باید تدوین گردند دومین نکته‌ای است که در فعالیت‌های اولیه باید مورد توجه قرار گیرد. اساساً سناریوها در هسته مرکزی فرایند چشم‌اندازسازی قراردارند و تعداد سناریوهای تدوین شده قویاً بر نتایج خروجی کار تأثیرگذار است. مدل «ارگون» از رویکرد «تک بدیل» استفاده می‌کند که متضمن تدوین دو سناریو می‌باشد: یک سناریوی مبنا (سناریوی محتمل)<sup>۲۴</sup> و یک سناریوی بدیل (سناریوی مرجح)<sup>۲۵</sup>. با این وجود از رویکرد «چند بدیل» نیز می‌توان در این مدل استفاده نمود که به شهر / محله امکان تدوین چندین سناریوی بدیل («سناریوی ممکن»)<sup>۲۶</sup> را پیش از متمرکز شدن بر یک «سناریوی مرجح» می‌دهد.

رویکرد «تک بدیل» رویکرد سریعتر و ساده‌تری است و مستقیماً به تدوین چشم‌انداز منجر می‌گردد. این شیوه مخصوصاً زمانی مناسب است که کانون توجه فرایند گسترده بوده و بر اقدام و عمل تأکید وجود داشته باشد، رویکرد «چند بدیل» رویکرد پیچیده‌تری است لیکن چنانچه کانون توجه فرایند محدود و متمرکز بوده و تأکید کار برجستجوی بدیل‌های متعدد باشد، رویکرد مناسبی خواهد بود. بیشتر شهرها / محلات در ایالت ارگون از رویکرد «تک بدیل» استفاده نموده‌اند و تنها تعداد قلیلی از شهرها از رویکرد سناریوهای چندگانه بهره برده‌اند.

<sup>24</sup>. Probable Scenario

<sup>25</sup>. Preferred Scenario

<sup>26</sup>. Possible Scenarios

با انجام فعالیت‌های فوق، می‌توان گفت که ساختمان کلی فرایند چشم‌اندازسازی شهر / محله بنا گردیده است. البته هنوز تصمیمات جزئی بیشتری لازم است در طراحی و اجرای فرایند اتخاذ شود. تصمیمات طراحی فرایند معمولاً حول مسئله «مقیاس» دور می‌زند: فرایند چه مدت طول خواهد کشید؟ چه کسانی مشارکت خواهند داشت؟ نتیجه و محصول کار چه خواهد بود؟ انجام کار چه میزان هزینه خواهد داشت؟

آیا مدل ارگون مدلی است کامل و عاری از هر گونه نارسایی؟ قطعاً چنین نیست. رایج‌ترین انتقادی که از این گونه فعالیت‌های برنامه‌ریزانه به عمل می‌آید نداشتن محصول و نتایج ملموس می‌باشد. عمل «چشم‌اندازسازی» بنا به ماهیت خود عملی ذهنی و مفهومی است و از این رو نمی‌تواند در مقابل چنین انتقادی پاسخگو باشد، معهدا درست به همین دلیل است که بخش «برنامه‌ریزی اجرایی» به عنوان قسمتی از کار در فرایند گنجانده شده است.

### ۳-۴ - پایه‌های اصلی فرایند چشم‌انداز سازی

بر اساس مروری که از دو مدل چشم‌انداز سازی در این مطالعه صورت گرفت می‌توان چنین اظهار نمود که چشم‌اندازسازی دو پایه اصلی و ضروری دارد که عبارتند از ۱. اتکاء چشم‌اندازسازی بر «سنجش جامع وضعیت» و ۲. «مشارکتی بودن». به بیان دیگر منظور از چشم‌انداز، «چشم‌انداز مشترک و جمعی» است و بدون مشارکت گروه‌های ذینفع و ذی نفوذ چشم‌انداز به لفظی تهی از معنا تقلیل می‌یابد. جلب مشارکت در فرایند چشم‌اندازسازی به شیوه‌های گوناگون نظیر اجرای پیمایش‌های اجتماعی؛ برگزاری نمایشگاه از طرح‌ها و پیش‌نویس چشم‌اندازها؛ رایزنی و بحث با مسئولان و مدیران شهری؛ ترتیب دادن بازدید از شهرها و محلات دیگر؛ برگزاری برنامه‌های آموزشی و آگاهنده و ارائه مثالهای تصویری و ساده فهم از چشم‌اندازهای محتمل صورت می‌گیرد. باید تأکید نمود که در چشم‌اندازسازی «فرایند» لااقل به میزان «فراورده» اهمیت دارد چرا که نه تنها کیفیت فراورده را تعیین می‌نماید بلکه خود به مثابه ابزاری آموزشی - ترویجی موجب ارتقاء سطح گفت‌وگو برنام‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری در لایه‌های مختلف جامعه، حرفه‌مندان و مسئولین می‌گردد.

## ۵- نمونه‌هایی از بیانیه چشم‌انداز

در این بخش از مطالعه جهت تکمیل مباحث نظری چند نمونه از بیانیه‌های چشم‌اندازی که در اسناد رسمی برنامه‌ریزی و طراحی شهری گوناگون جهان ارائه گردیده‌اند معرفی می‌شوند:

### ۵-۱- بیانیه چشم‌انداز شهر سالسفورد - انگلستان

برای شهر سالسفورد که بخشی از منچستر بزرگ را تشکیل می‌دهد در سال ۲۰۰۱ یک سند «برنامه یکپارچه توسعه» (UDP) تهیه گردیده است.<sup>۲۷</sup> بر مبنای سند بالا دست آن، یعنی سند استراتژیک منطقه کلانشهری منچستر بزرگ (RPG) سیاست‌هایی تدوین شده است که در چشم‌اندازسازی سالسفورد مؤثر واقع می‌گردد. بر مبنای سند مزبور:

«... باز زنده‌سازی اقتصادی منطقه کلانشهری منچستر و زیر منطقه‌های آن و تشویق نوزایی شهری برای پیش بردن توسعه حوزه آبریز «مرسی» به ویژه در نقاطی که در تجدید حیات شهری کریدور «کانال‌کشتی منچستر» تأثیر گذار باشد...»<sup>۲۸</sup> مورد تأکید قرار گرفته است.

از سوی دیگر در مقیاس شهر سالسفورد، شورای شهر به تدوین و ارائه چشم‌انداز خود از آینده شهر پرداخته است که بر مبنای آن:

«شهر سالسفورد در قرن ۲۱ مکانی است جوان و باز زنده‌سازی شده که در آن مردم کار و زندگی می‌کنند. محدوده اراضی ساخته شده شهر تقریباً معادل محدوده امروزی آن می‌باشد لیکن در کاربری زمین تغییرات اساسی رخ داده خواهد شد.»

نهایتاً بر مبنای بررسی اسناد بالا دست، چشم‌انداز شورای شهر و سنجش وضعیت چشم‌انداز زیر برای شهر سالسفورد تهیه و در مقدمه سند «برنامه یکپارچه توسعه شهر» قرار می‌گیرد:

27. Salsford's Unitary Development Plan – Greater Manchester (2001)

28. Ibid.

با توجه به بررسی دقیق نیاز کلیه نواحی شهر و در نظر داشتن نیاز تمام کسانی که به شهر از نظر اقامت، اشتغال و گذران اوقات فراغت می‌نگرند برنامه نسبت به پیگیری چشم‌انداز زیر خود را متعهد می‌داند:

- تأمین نوزایی شهری
- هدایت توسعه و سرمایه‌گذاری به نواحی تعریف شده به عنوان «ناحیه الویت سرمایه‌گذاری»
- ارتقاء کیفیت زیست محیطی نواحی شهری و روستایی
- نگهداری و ارتقاء مراکز محلات شهر و مرکز منطقه‌ای آن
- حصول اطمینان از سهم بودن همه جامعه در شکوفایی اقتصادی شهر
- صرفه‌جویی در مصرف انرژی و منابع دیگر و استفاده حداکثر از تسهیلات موجود برای حصول اطمینان از پایدار بودن توسعه شهری.

لوحة شماره ۱: بیانیه چشم‌انداز برنامه یکپارچه توسعه شهر سالفورد - منچستر بزرگ (۲۰۰۱)

## ۲-۵- بیانیه چشم‌انداز مرکز شهر ساوت همپتون - انگلستان

در چارچوب برنامه راهبردی طراحی شهری که برای ناحیه مرکز شهر ساوت همپتون تهیه گردیده است بیانیه چشم‌انداز زیر آینده مرکز شهر را ترسیم می‌نماید:<sup>۲۹</sup>

---

<sup>29</sup>. Southampton City Center Urban Design Strategy (2001)

طی ۲۰-۵۰ سال آینده ساوت همپتون به موقعیت «شهر پیشگام در منطقه جنوب انگلستان» دست خواهد یافت که در نتیجه آن مرکز شهر نیز سیمایی کاملاً متمایز از دیگر مراکز شهری رقیب در جنوب شرقی و ساحل جنوبی خواهد داشت. ساوت همپتون تا حد بسیار زیاد یک «شهر هوشمند» خواهد بود که در آن جامعه از ارتباطات اینترنتی قوی برخوردار است. شهر براساس یک «پایه اقتصادی قوی» شکل خواهد گرفت که در برگرفته بخش‌های نوآورانه و در حال رشد اقتصاد ملی و بین‌المللی خواهد بود. شهر به طور مستمر اقتصاد خود را نوسازی کرده تا پذیرای طیف وسیعی از بنگاه‌های اقتصادی با اندازه‌های مختلف شده و موجب شکوفایی اقتصادی پایدار برای همه جامعه گردد.

از نظر کالبدی، مرکز شهر طی گام‌های متعددی به شدت تحول خواهد یافت تا با فراهم آوردن زیرساخت‌های مدرن و ارتقاء کیفیت و هویت خود قادر به جذب بنگاه‌های اقتصادی و بازدیدکنندگان شود. شهر مکان مناسبی برای تنوع بخشیدن به اختلاط کاربردهای اقتصادی و فعالیت‌های اجتماعی خواهد بود. این مکان نقش کنونی خود در پذیرفتن طیف وسیعی از مراکز خرید، دفاتر و فضاهای کاری معاصر، امکانات شهری، سرزندگی مرکز شهری، گردشگری و گذران اوقات فراغت را وسعت خواهد بخشید. اساساً مرکز شهر به گونه‌ای خود را تغییر شکل کالبدی خواهد داد که به لحاظ بصری زیبا و مکانی بیادماندنی شود. مکانی که در آن ساختمان‌های جدید با فرم‌های متمایز، خیابان‌های فعال و فضاهای همگانی پویا حضور دارند».

لوحه شماره ۲: بیانیه چشم‌انداز - راهبرد طراحی شهری مرکز شهر ساوت همپتون - انگلستان (۲۰۰۱)

### ۳-۵- بیانیه چشم‌انداز شهر اولانگاپو - فیلیپین

اولانگاپو از جمله شهرهایی است که برای آن سند برنامه توسعه شهر (CDS) تهیه گردیده است. همانگونه که در مورد فرایندهای چشم‌اندازسازی گفته شد تدوین چشم‌انداز براساس مدل سی - دی - اس یکی از شیوه‌های چشم‌اندازسازی است که طبیعتاً در این سند نیز به کار رفته است. محصول فرایند مزبور بیانیه چشم‌انداز زیر می‌باشد:<sup>۳۰</sup>

«اولانگاپو یک بندر آزاد طبیعی، پنجره سنتی فیلیپین به سوی جهان، محیطی است پر تحرک دوستانه، انعطاف‌پذیر، رو به آینده و دارای شخصیت و هویت بارز فیلیپینی.»

لوحه شماره ۳: بیانیه چشم‌انداز - راهبرد توسعه شهر اولانگاپو - فیلیپین

<sup>30</sup>. Olangapo City Development Strategy (CDS)-Philippines.



#### ۴-۵- بیانیه چشم‌انداز منطقه کمدن - شهر لندن

همانگونه که گفته شد بحث چشم‌اندازسازی در نظام جدید برنامه‌ریزی انگلستان (نظام موضوع قانون جولای ۲۰۰۴) مورد تأکید جدی قرار گرفته است. از جمله اسنادی که در نظام مزبور پیش از تهیه سند خوشه‌ای «چارچوب توسعه محلی» (LDF) تهیه می‌گردد سند «راهبرد جامعه محلی» است که وظیفه تدوین چشم‌انداز منطقه شهرداری را بر عهده دارد. برای برخی از مناطق شهرداری لندن از جمله منطقه کمدن چنین سندی تهیه شده است که چشم‌انداز آن را به ترتیب زیر ترسیم می‌نماید<sup>۳۱</sup>:

مکانی با محلات و جوامع پر قدرت‌تر
مکانی امن‌تر
مکانی سالم و بهداشتی‌تر
مکانی موفق از نظر اقتصادی
مکانی جذاب و دوستدار محیط‌زیست
مکانی با خدمات عالی

لوحه شماره ۴: بیانیه چشم‌انداز - سند «راهبرد جامعه محلی» منطقه کمدن - لندن بزرگ

#### ۶- خلاء موجود در زمینه صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز

مرور ادبیات موضوع در این مطالعه نشان می‌دهد در زمینه فرایند چشم‌اندازسازی مدل‌های گوناگونی وجود دارد و در زمینه جلب مشارکت مردم و استخراج چشم‌انداز مشترک نیز تکنیک‌های متعددی در دسترس است. با این وجود بررسی‌ها نشانگر آن است که در مورد شیوه صورت‌بندی «بیانیه چشم‌انداز» خلاء قابل توجهی وجود دارد. اگر چه، برخی از منابع به ذکر پاره‌ای از ویژگی‌های یک بیانیه «خوب» چشم‌انداز پرداخته‌اند معه‌ذا موضوع به صراحت و عمق لازم مورد بحث قرار نگرفته و مدل جامع و فراگیری که متکی بر پایه‌های نظری مستحکم باشد در خصوص چگونگی تدوین بیانیه چشم‌انداز ارائه نگردیده است.

<sup>31</sup>. London Borough of Camden's Community Strategy (2004)

از سوی دیگر مطالعات چشم‌اندازسازی در ادبیات موجود با محوریت تحلیل «پایه اقتصادی» و تعیین «گوشه رقابتی» شهر صورت می‌گیرد و سلطه مطلق مباحث اقتصادی در مرحله تدوین بیانیه چشم‌انداز معمولاً مانع از شکل‌گیری نگاه جامع به دیگر ابعاد زندگی شهری به ویژه بعد کالبدی و زیباشناختی محیط می‌گردد. اگر چه با تعیین نقش و چشم‌انداز اقتصادی شهر / محله بدون تردید سیمای مهم‌ترین شریان‌های حیاتی محیط مورد نظر ترسیم و تعریف می‌گردد، لیکن اگر قرار است چشم‌انداز مجموعه‌ای از ارزش‌های مشترکی باشد که تصمیمات آینده را هدایت نماید لازم است بیانیه چشم‌انداز به لحاظ شمول دارای آنچنان محتوایی باشد که نه تنها از نظر اقتصادی، بلکه از نظر کالبدی - زیباشناختی، اجتماعی - فرهنگی و ... نیز ارزش مشترک و پراهمیت جامعه مورد نظر را صورت‌بندی و بیان نماید. به عبارت دیگر تأکید یک جانبه به مسائل اقتصادی در تدوین بیانیه چشم‌انداز موجب می‌گردد که به دیگر جوانب از جمله جنبه‌های کالبدی - فضایی به صورت حاشیه‌ای و به عنوان محصول جانبی فرایند توجه شود، در حالیکه اگر بیانیه چشم‌انداز بخواهد علاوه بر بعد برنامه‌ریزی، بعد طراحی را نیز در بر گرفته و ارزش‌های مشترکی را که در بالاترین سطوح می‌توانند در هدایت و کنترل فرم کالبدی سه بعدی شهر / محله مورد استفاده قرار گیرند را شامل شود لازم است چارچوب صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز ضمن اتکاء بر تحلیل‌های بخشی و تعیین نقش شهر از دیدگاه اقتصادی، اجتماعی و ... بر یک «فرانزیه» که قادر به سازمان دادن و یکپارچه‌سازی ویژگی‌ها و ارزش‌های بخش‌های مختلف باشد تکیه نماید.

## ۷- پیشنهاد یک چارچوب مفهومی برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز

در جستجوی پایه نظری برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز به گونه‌ای که حوزه شمول فرابخشی پیدا نماید به نظر می‌رسد که مفهوم منظر ذهنی (*Image*) می‌تواند راهگشا باشد. مفهوم‌سازی اصطلاح «چشم‌انداز» در این مطالعه نشان داد که ارتباط نزدیکی میان این مفهوم و مفهوم «منظرذهنی» (*Image*) وجود دارد. از این رو در تبیین تئوریک چشم‌انداز و ایجاد یک چارچوب مفهومی برای صورت‌بندی بیانیه آن امکان بهره‌گیری از نظریه‌های منظر ذهنی وجود دارد.

به اعتقاد نگارنده تلفیقی از نظریه‌های منظرذهنی، که توأم در برگیرنده مؤلفه‌های سازنده منظرذهنی و نظم سلسله مراتبی عناصر منظرذهنی باشند می‌تواند مقدمات لازم جهت ایجاد یک چارچوب مفهومی

مناسب برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز را فراهم آورد. نظریه «منظرذهنی» لینچ<sup>۳۲</sup> و نظریه «نقاط لنگرگاهی» گولج<sup>۳۳</sup> می‌تواند مبنای ساخت چارچوب مورد نظر قرار گیرند. براساس نظریه لینچ منظرذهنی از سه مؤلفه اصلی «هویت» (*Identity*) «ساختار» (*Structure*) و «معنا» شکل می‌گیرد که خود معنا شامل دوگونه معنای عملکردی (*Functional Meaning*) و «معنای عاطفی و ضمنی» (*Emotional Meaning*) است. بر مبنای نظریه «نقاط لنگرگاهی» شکل‌گیری منظرذهنی از هر پدیده‌ای واجد یک نظم سلسله مراتبی است که در آن ابتدا «نقاط / نکات لنگرگاهی» (*Anchor points*) ادراک و فراگرفته می‌شوند و سپس در حول نقاط / نکات لنگرگاهی عناصر فرعی‌تر که بر آنها نام «جزئیات» (*Details*) نهاده‌اند ادراک و فراگرفته می‌شوند.

براساس نظریه فوق کلیات چارچوب مفهومی زیر برای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز شهر / محله پیشنهاد می‌گردد که نظم سلسله مراتبی، مؤلفه‌های سازنده، و ویژگی‌های یک بیانیه چشم‌انداز را معلوم می‌دارد.

#### ۷-۱ نظم سلسله مراتبی عناصر در بیانیه چشم‌انداز

۱. نکته یا نکات لنگرگاهی: این نکته یا نکات همان معنای شهر / محله هستند که شامل «معنای ضمنی» (لقب یا کنیه شهر / محله که به صورت نمادین محل را نام‌گذاری می‌کند) و «معنای صریح» (نقش اقتصادی شهر / محله) می‌گردد.
۲. نکات فرعی (جزئیات): این نکات شامل بقیه موارد بغیر از نکته / نکات لنگرگاهی می‌گردد و شرح آنها در بند زیر ارائه شده است.

#### ۷-۲ مؤلفه‌های سازنده بیانیه چشم‌انداز

۱. هویت: بیانیه چشم‌انداز باید بر مبنای سنجش وضعیت جامعی که صورت می‌گیرد مرفولوژی اقتصادی، فرهنگی و کالبدی متمایز شهر / محله را بیان نماید.
۲. ساختار (جایگاه نسبی): بیانیه چشم‌انداز باید برحسب مورد جایگاه نسبی شهر / محله را در سطوح گوناگون ملی، منطقه‌ای، بین‌المللی ترسیم نماید.

<sup>32</sup>. Lynch (1960) *The Image of the City*

<sup>33</sup>. • Golledge (1978) *Learning about Urban Environment*

• Couclies & Golledge (1987) *Exploring the Anchor-point Hypothesis of Spatial Cognition*

۳. معنای صریح (پایه اقتصادی): بیانیه چشم‌انداز باید نقش و پایه اقتصادی شهر / محله را تصویرسازی کند.

۴. معنای ضمنی (لقب و عنوان نمادین): مرجح است بیانیه چشم‌انداز با تأکید بر جنبه یا جنبه‌های متمایز شهر (مثلاً ویژگی‌های کالبدی، فرهنگی و ...) عنوان نمادینی را برای شهر پیشنهاد نماید.

### ۳-۷ ویژگی‌ها و شکل بیانیه چشم‌انداز

محصول نهایی و رسمی فرایند چشم‌اندازسازی «بیانیه چشم‌انداز»<sup>۳۴</sup> است. چشم‌انداز بنا به علل گوناگون می‌تواند در قوالب و اشکال متفاوتی ارائه گردد که از جمله این علل می‌توان به تفاوت مقیاس فضایی اسناد و تفاوت وضعیت مکان‌ها اشاره داشت. چشم‌انداز محیط می‌تواند از مقیاس‌های کلان، نظیر چشم‌انداز یک قاره تا مقیاس‌های خرد نظیر چشم‌انداز یک میدانچه محله‌ای را شامل گردد. در این رابطه می‌توان از سند «پرسپکتیو توسعه فضایی قاره اروپا»<sup>۳۵</sup> و «چشم‌انداز میدانچه در بی‌سیتی»<sup>۳۶</sup> مثال آورد.

چشم‌انداز می‌تواند در قالب‌های گوناگون بیان گردد لیکن هر شکلی برای بیان چشم‌انداز انتخاب شود باید به راحتی و به سرعت برای همه مردم قابل فهم باشد. بیانیه چشم‌انداز می‌تواند در قالب «تصویر»، «نقشه»، «نمایش اسلاید»، «نوشته»، «داستان» و یا ترکیبی از این اشکال ارائه گردد.<sup>۳۷</sup> یک بیانیه چشم‌انداز علاوه بر داشتن قالب فرمال مناسب لازم است از ویژگی‌های معینی برخوردار باشد. برخی از این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. بیانیه چشم‌انداز باید براساس «آرمانگرایی واقع‌گرایانه»<sup>۳۸</sup> تدوین شده باشد.
۲. بیانیه باید آسان فهم باشد.
۳. بیانیه باید از طریق الصاق کنیه یا لقب شهر / محله را نام‌گذاری نمادین کند. چنین کنیه و لقبی لازم است ساده، جذاب و به یادمانی باشد تا بتوان در تبلیغات مورد استفاده قرار گیرد.
۴. بیانیه باید «ایماژ / تصویر برانگیز» باشد.<sup>۳۹</sup> مثلاً تهران: شهر آسمان آبی، بم: باغشهر؛ و ...

<sup>34</sup>. Vision Statement

<sup>35</sup>. European Spatial Development Perspective (ESDP)

<sup>36</sup>. The Bay City Vision Plan (2002) Oregon

<sup>37</sup>. Maine State Planning Office (2003) Community Visioning Hand book

<sup>38</sup>. Realistically Idealistic Picture

همانگونه که گفته شد «چشم‌انداز تصویری است از مقصد نهایی که مجموعه اهداف یک برنامه مشترکاً به شنونده انتقال می‌دهند» از این رو دو ویژگی ایماژ برانگیزی و نامگذاری نمادین شهر / محله از خصایص مهم یک بیانیه چشم‌انداز محسوب می‌شوند. رابطه میان «اهداف» برنامه و «نام‌گذاری نمادین» شهر را با ذکر تعدادی مثال از شهرهای انگلستان می‌توان نشان داد<sup>۳۹</sup>:

- شهر بریستول: هدف: «سهولت حرکت مردم»؛ لقب: «شهر خوانا»
- شهر کاونتری: هدف: «نوآوری»؛ لقب: «شهر نوآوری»
- شهر لیدز: هدف: «سرزندگی»؛ لقب: «شهر ۲۴ ساعته»
- شهر لی‌سسטר: هدف: «تأکید بر مباحث سبز»؛ لقب «شهر زیست‌محیطی»

۵. در انشاء متن بیانیه توصیه می‌گردد برای القای تصویر قوی و روشن‌تر از آینده شهر افعال به زمان «حال» استفاده شود.

۶. افق زمانی تحقق چشم‌انداز به روشنی در بیانیه قید شود (مثلاً: تهران ۱۴۰۳ خورشیدی)

۷. شاخص‌های اندازگیری کیفیت‌های محوری در بیانیه چشم‌انداز قید شود (مثلاً کاهش فقر تا ۱۵ درصد؛ ...)

۸. بیانیه چشم‌انداز باید بر ارزش‌های مشترک ساکنین استوار بوده و به آنها تعلق داشته باشد.<sup>۴۱</sup>

## ۸- آزمون چارچوب مفهومی پیشنهادی

چارچوب کلی پیشنهادی تلاش دارد تا مرحله تدوین متن بیانیه چشم‌انداز را از وضعیت سلیقه‌ای و فردی خارج ساخته و به صورت نظام‌مند درآورد. مسلماً تدفیق و تفصیلی نمودن این چارچوب تنها با کاربست آن در شرایط واقعی و آزمون میزان جامعیت متن بیانیه چشم‌انداز حاصله ممکن خواهد بود. از این رو برای آزمون تجربی چارچوب پیشنهادی تلاش گردید تا با کاربست آزمایشی آن در مورد یکی از نواحی شهر تهران بیانیه چشم‌انداز تدوین شده و میزان پاسخگویی چارچوب سنجیده شود. به طور کلی فرایند چشم‌اندازسازی شهر / محله در ایران سابقه طولانی ندارد. در یکی از تجربه‌های معدودی که

<sup>39</sup>. تصویری که چشم‌انداز القاء می‌نماید باید تصویر «مقصد» باشد و نه تصویر «راه»! مثلاً برای پیشرفت علوم فضایی می‌توان تصویر «نشستن انسان بر کره ماه و نه «سفر به فضا» را در چشم‌انداز ذکر کرد.

<sup>40</sup>. DETR (2000) By Design-Urban Design in the Planning System

<sup>41</sup>. درحال حاضر در پروژه‌های طراحی شهری استفاده از جلسات موسوم به «شارت» (Charrette) برای تدوین چشم‌انداز با مشارکت مردم به روش بسیار رایجی در برخی کشورها از جمله آمریکا و استرالیا تبدیل گردیده است.

در این زمینه صورت پذیرفته است با استفاده از چارچوب پیشنهادی این مطالعه بیانیه چشم‌اندازی برای ناحیه مرکزی شهر تهران صورت‌بندی گردید.<sup>۴۲</sup>

در مطالعه آزمایشی با استفاده از فرایند چشم‌اندازسازی ابتدا سنجش جامعی از وضعیت بافت قدیم مرکزی شهر تهران به عمل آمد و آنگاه بر مبنای چارچوب پیشنهادی داده‌های مورد نیاز جهت صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز به ترتیب زیر (جدول شماره ۲) سازمان‌دهی گردید:

چارچوب بیانیه چشم‌انداز		کاربست چارچوب در مورد مرکز شهر تهران	
نکات لنگرگاهی (Anchor points)	معنا	معنای ضمنی	<ul style="list-style-type: none"> <li>• قلب تاریخی ایران</li> <li>• دریچه‌ای به آینده، ترقی و رفاه</li> </ul>
		معنای صریح	<ul style="list-style-type: none"> <li>• پایه اقتصادی: خدمات گردشگری</li> </ul>
جزئیات (Details)	هویت	مرفولوژی اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> <li>• خروج فعالیت‌های اقتصادی ناسازگار بورس‌ها</li> <li>• ورود فعالیت‌های اقتصادی گردشگری</li> </ul>
		مرفولوژی فرهنگی-اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> <li>• محل مناسبی برای یادگیری، گذران اوقات فراغت، زندگی و کار</li> </ul>
		مرفولوژی کالبدی	<ul style="list-style-type: none"> <li>• امتزاج معماری پیشرفته قرن بیست و یکم در بستری از معماری تاریخی</li> </ul>
ساختار		جایگاه محلی	<ul style="list-style-type: none"> <li>• مقصد گردشگری فرهنگی در مقیاس‌های محلی، ملی و منطقه‌ای بین‌المللی</li> </ul>
		جایگاه ملی	
		جایگاه منطقه‌ای - بین‌المللی	

جدول شماره ۲: آزمون چارچوب پیشنهادی صورت‌بندی بیانیه چشم‌اندازی

پس از اینکه با استفاده از چارچوب پیشنهادی داده‌های مورد نیاز از اطلاعات مرحله سنجش وضعیت و مقصد برنامه استخراج و صورت‌بندی شد، اینک کلیه کلید واژه‌های لازم برای تدوین سیستماتیک متن بیانیه چشم‌انداز در اختیار می‌باشد و می‌توان با استفاده از کلیدواژه‌های مزبور و با رعایت نکات چشم‌انداز نویسی بیانیه چشم‌انداز بافت قدیم مرکزی شهر تهران را برای سال ۱۴۰۳ خورشیدی تدوین نمود (لوحه شماره ۵).

<sup>42</sup> مهندسان مشاور نقش پیراوش (۱۳۸۳) طرح ساختاری - راهبردی بافت قدیم مرکزی شهر تهران

بافت قدیم مرکزی شهر تهران قلب تاریخی - گردشگری ایران است که علاوه بر مقیاس ملی در مقیاس‌های منطقه‌ای و بین‌المللی نیز در هماهنگی با شبکه شهرهای تاریخی کشور نقش ارائه خدمات گردشگری فرهنگی (Cultural Tourism) را بر عهده دارد. بهسازی استخوان‌بندی فضایی و عناصر تاریخی تهران از طریق مداخلات طراحی شهری به همراه احداث دو مرکز عمده فرهنگی (موزه تاریخ تهران و مرکز هنرها) برخوردار از سبک معماری متمایز (Iconographic) و دارای فضاهای شهری جلوخان که با سرمایه‌گذاری بخش همگانی صورت گرفته است و همچنین اعمال نظام مدیریت یکپارچه شهری، این ناحیه سرزنده و پر نشاط را به قطب جاذب‌گذران اوقات فراغت درون شهری و مقصد گردشگری فرهنگی در مقیاس ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بدل ساخته است. بهبود کیفیت زیست محیطی ناحیه (کیفیت مطلوب هوا، توسعه فضاهای سبز و درختان چنار تهران)، زیر ساخت‌های مناسب (سیستم حمل و نقل همگانی شامل مترو، اتوبوس، سیستم ریلی سبک در مسیر واگن اسبی تاریخی تهران، شبکه پیاده‌راه‌ها و فضاهای شهری مرتبط)، خروج فعالیت‌های عمده فروشی ناسازگار (راسته‌ها و بورس‌ها)، ادامه فعالیت مراکز دولتی صرفاً در نقش ستادی، ورود کاربری‌های مکمل خدمات گردشگری فرهنگی و نوسازی گسترده محلات مسکونی فرسوده، ناحیه مرکزی تهران را به محل مناسبی برای «یادگیری»، «گذران اوقات فراغت»، «زندگی» و «کار» تبدیل کرده است. امتزاج موزون معماری پیشرفته قرن بیست و یکم در بستر گسترده‌ای از معماری تاریخی بازسازی شده تهران منظر و شخصیت کالبدی منحصر به فردی به این ناحیه بخشیده است که همانا تصویر توأمان پایداری و پویایی است و دریچه‌ایست که پایتخت ملت کهن ایران به آینده، ترقی و رفاه می‌گشاید.

#### لوحة شماره ۵: بیانیه چشم‌انداز بافت قدیم مرکزی شهر تهران - سال ۱۴۰۳ خورشیدی

بررسی کیفیت بیانیه چشم‌اندازی که با استفاده از چارچوب پیشنهادی این مطالعه تدوین گردیده است نشان می‌دهد که اولاً چارچوب مزبور کمک قابل توجهی به نظام‌مند شدن مرحله تدوین بیانیه می‌نماید، ثانیاً تدوین بیانیه از حالت سلیقه‌ای خارج و بر پایه نظری مستخرج از تئوری‌های «شناخت» اتکاء می‌یابد، ثالثاً فراتر از ابعاد اقتصادی به دیگر ویژگی‌های گوناگون محل نیز توجه و پوشش جامع داده می‌شود. با این وجود چارچوب پیشنهادی به دلیل فشردگی آن پیش از آنکه بتواند به شیوه‌ای استاندارد برای طیفی از شهرها / محلات مورد استفاده قرار بگیرد لازم است به صورت تفصیلی‌تری درآید. مسلماً انجام مطالعات آزمایشی دیگری که براساس این چارچوب در آینده صورت پذیرد قادر خواهد بود که به تکمیل آن کمک نماید.

## فهرست مراجع

گلکار، کورش و جلال آزادی (۱۳۸۴) «راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟»، نشریه شهرنگار، شماره ۳۰، صص ۵۹-۸۰.

مهندسان مشاور نقش پیراوش (۱۳۸۳) طرح ساختاری - راهبردی بافت قدیم مرکزی شهر تهران، سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر تهران.

Ames, S. (1993) A Guide to Community Visioning: Hands-on Information for Local Communities, Portland, Oregon: APA Oregon Chapter.

Ames, S. (1997) Community Visioning: Planning for the Future in Oregon's Local Government, in APA San Diego Conference Proceedings-97.

Bryson, J. B. (1995) Strategic Planning for Public and Non-Profit Organizations, Jossey Bass Public Administration Series.

Coucleis, H., R. G Golledge, N. Gale and W. Tobler (1987) Exploring the Anchor-Point Hypothesis of Spatial Cognition, in Journal of Environmental Psychology, 7 (2): 99-122.

DETR & CABE (2000) By Design-Urban Design in the Planning System, London: DETR.

Dodge, William R. (1995) Shaping A Regions Future - A Guide to Strategic Decision Making for Regions, Washington, D.C: NLC- National League of Cities.

European Spatial Development Perspective (ESDP) (1999), Bruxelles, Belgium: The European Consultative Forum on Environment and Sustainable Development Secretariat: DG11.

Florida, R (2002) the Rise of the Creative Class, New York: Basic Books.

Florida, R. (2005) Cities and the Creative Class, New York: Routledge.

Florida, R. (2005) the Flight of the Creative Class - the New Global Competition for Talent, New York: Harper Business.

Golledge, R. G. (1978) Learning about Urban Environment, in T. Carlstein et al. (eds), Timing Space and Spacing Time, Vol. Z, London: Arnold, PP. 76-89.

Gospodini, A (2002) European Cities in Competition and the New 'Uses' of Urban Design, Journal of Urban Design, 7 (1): 59-73.

London Borough of Camden's Community Strategy (2004)

Lynch, K. (1960) the Image of the City, Cambridge, mass: MIT Press.



Maine State Planning Office (2003) Community Visioning HandBook, Maine: SPO.

Models of Strategic Visioning, <http://www.drs.wisc.edu/vision/vmodels.htm>,  
visited in July 2005.

Nathaniel Von Einsiedl (2001) CDS2 First National Workshop, 6-7 Nov.-Manila.

National Civic League (1995) The Community Visioning and Strategic Handbook,  
Denver: NCL.

Nelessen, A. (1994) Visions for New American Dream, Chicago: American Planning  
Association.

Olangapo City Development Strategy (CDS) - Philippines.

Salsford's Unitary Development Plan-Greater Manchester (2001).

Southampton City Center Urban Design Strategiy (2001)

The Bay City Vision Plan (2002) Oregon.